

*Istoria comunității evreiești din comuna Vama -Oaş,
de la venirea lor pe aceste meleaguri până la
emigrarea acestora în Izrael*

Gheorghe Haiduc

Se presupune că, comunitățile evreiești din nordul țării și mai ales din zona Sighetului, a Maramureșului și a Oașului îndeosebi și a Sătmărlui, provin din întinsul Imperiu al Khazarilor , sec.VII-X dintre nordul Mării Caspice, Mării Negre, Don și Volga. Parte din aceștia i-au însoțit pe Unguri sec.IX în Panonia și în lupta pentru cucerirea Transilvaniei. Fiind foarte prospere din punct de vedere al natalității, comunitățile evreiești au sporit foarte mult și mai ales în sec.XIV, când Ștefan Batory le-a dat evreilor dreptul de a avea propriul parlament și jurisdicție proprie. Astfel că, atât în Ungaria cât și în Transilvania, au găsit în aceste teritorii condiții favorabile de așezare, atât în mediul urban cât și în mediul rural. Populația băștinasă era tolerantă cu ei și prin atitudinea lor de "Bine ați venit" se încadrează ușor în marile comunități orașenești și cele sătești autohtone, care le asigurau drepturi egale în rândul populației în interiorul cărora s-au stabilit.

În zona Oașului khazarii evrei au venit în mod spontan într-o perioadă de secole, în mici grupulețe. La început au intrat în cea mai nordică zonă a țării, Bucovina, Maramureșul, Oașul și apoi s-au extins înspre sud-est.

O mare comunitate de evrei s-a format la Sighet, găsind bune condiții pentru negustorie(comerț) și în unele cazuri chiar și pentru contrabandă. La Baia Mare, Băița și Baia Sprie s-au format mari comunități datorită minelor de aur și cupru, unde negustorii și mai târziu comercianții își aveau rolul lor de a manevra nu numai mărfuri de negoț și larg consum pentru populație, dar în zonă se folosea și multă valută în aur, chiar dacă manevrarea ei se făcea în mod clandestin de către cei care o dețineau. Toate aceste condiții au făcut și mai posibile mari mișcări de populație evreiască și mai ales spre zona noastră, cam pe la anul 1496, când în Polonia au fost privați de dreptul de stăpânire a pământului în posesia căruia erau de secole. așa că, și aceștia ajunși în zonă, au fost nevoiți să se ocupe de negoț, îndeletniciri necesare traiului. De atunci, și de la aceștia au luat ființă "Târgușoarele evreiești" ca formă de autonomie, grupându-se în mici ghetouri, mai ales în centrele populate, denumite în termeni populari "maghernițe evreiești"¹. Maghernițele erau împrejmuite cu ziduri anume, sau prin natura așezării construcțiilor în formă de "U", formând în felul acesta zona închise cu o populație majoritar evreiască. Dintre acestea putem aminti în partea de nord a țării orașele: Vișeu, Sighet, Baia-Mare, Satu -Mare, Seini.

În mediul rural se grupau pe cât posibil în centrul fiecărei localități, exemplu în acest sens putem da Negreștiul și Vama. În comuna Vama pe strada Principală chiar în centrul comunei pe o distanță de 250 m, au locuit 18 familii de izraeliți, și toți aceștia în perioada interbelică se ocupau cu comerțul. O altă grupare asemănătoare ca mărime era la șosea în apropierea gării și a fabricii de cherestea.

La Negrești, evreii în majoritatea lor ocupau tot două străzi din centrul comunei (actualmente orașul Negrești), strada Principală și strada pe care a existat Sinagoga, denumită și astăzi strada "Cozăreni", adică strada khazarilor denumire sinonimă dată evreilor.

Datorită unei vieți intense, și în mediul rural mulți evrei au preconizat să formeze și aici mici comunități eveiești. De aceea îi găsim organizați în comunități mai mari sau mai

¹ Informator Robotin Gheorghe 78 ani , str.Principală Vama.

mici în fiecare sat și comună în marele Maramureș, în Țara Oașului și în întreg Ardealul, precum și în întreaga țară, exceptând zonele cu populația majoritar săsească sau șvăbească.

Așezarea evreilor în mediul rural a dat un nou impuls vieții satelor și putem spune că prin emigrarea lor, evreii erau obișnuiți să străbată căi lungi pentru a-și asigura negoțul, ocupație necesară cerută în cadrul așezărilor din care ei făceau parte și astfel ușor se acomodau situației date.

Prin capacitatea lor de buni negustori și mai târziu de buni comercianți, au reușit într-o perioadă scurtă de timp să prospere și mulți dintre ei să-și asigure o poziție socială bună. În Vama pe la sfârșitul sec.XIX și începutul sec.XX, respectiv în perioada interbelică, erau doi moșieri de etnie evreiască, un număr de 19 familii se ocupau cu un comerț mixt stabil. Trei familii se ocupau cu comercializarea vaselor de ceramică de Vama. Erau apoi trei societăți care se ocupau cu activitatea forestieră, dintre care una de prelucrare a lemnului numită Gyeruk (Făbricuță) al cărei director era Sirmai Arpad. De comercializarea lemnului se ocupa "Societatea de aur" și "Societatea Tarsuleț sau ȚEIK". Erau apoi mulți meseriași cizmari, pantofari, croitori și croitorese, tăbăcari, tâmplari, brutari și mecanici. În total în Vama erau 19 persoane cu diferite meserii.²

Atât comercianții cât și meseriașii prin atitudinea serviabilă de care au dat dovadă, și-au câștigat încrederea și simpatia localnicilor. Ba mai mult ca să-și câștige fiecare comerciant cât mai numeroasă clientelă, prin înțelegerea cu aceștia dădeau mărfuri, produse alimentare și băuturi alcoolice în "credință" (pe credit), ceea ce făcea ca mulți dintre ei să-și apropie și să-și asigure cât mai multă clientelă. Ca drept dovadă a celor afirmate mai sus, prin anul 1952, cetățeanul Pető Emeric în vârstă de 76 ani, locuind chiar în vecinătatea Casei de rugăciuni a comunității evreiești, umblând prin acel imobil părăsit a găsit mai multe registre de credit ale unor foste familii de comercianți, în care erau trecute zeci de nume de țărani din Vama, care datorau cu sume mari de bani unora dintre aceștia, sume care nu au mai fost recuperate niciodată.

Registrele, considerăm noi că au fost duse în Casa de rugăciune pentru o mai bună siguranță a lor. Aceasta s-a făcut atunci când asupra și persecuțiile s-au accentuat mai mult. Considerând probabil că, acel program care începuse împotriva lor va trece și se vor reîntoarce din ghetourile de adunare iar la casele lor și-și vor putea continua activitatea comercială încasând astfel sumele de la datornici. Dar nu a fost să fie așa. Zilele pentru ei și familiile lor erau deja numărate și de acel iad de exterminare n-a scăpat aproape nimeni din cadrul etniei lor. Să revenim iar la acele favoruri pe care le acordau unii comercianți clienților lor statornici. Pentru unii era o posibilitate de a-și amâna datoria adunată în cont, până când va veni un timp mai bun și vor putea vinde cereale sau vreun animal cu un preț favorabil, după aceea vor putea să-și plătească sumele datorate. Pentru alții însă, era destul de periculos de a deveni debitor, deoarece între comerciant și clientul cumpărător se făcea o învoială în scris sau verbală cu martori, stabilindu-se pentru neplata la timp un "zalog" (amanet) casă, pământ, animale, care în caz de neplată la termenul stabilit prin convenție, bunurile puse "în joc" erau "zălogite" adică ridicate cu forță în favoarea comerciantului³. Se putea întâmpla însă ca și comercianții să dea faliment din cauza unor debitori insolvari. Am putea da în acest sens mai multe exemple, dar să ne ocupăm doar de două cazuri întâmplătoare în comuna Vama. Când un comerciant de altă naționalitate intra între comercianții evrei cu o prăvălioară se solidarizau toți și-și ieftineau mărfurile în așa fel ca adversarul intrus între ei să-și ieftinească și el mărfurile la rândul său și să vândă pe "credință" (pe credit), chiar și la unele persoane greu solvabile. Așa s-a întâmplat cu Vasile

² Informator Contra Ioan Ciuntu 78 ani str.Băilor Vama.

³ ibidem .Informator Robotin Gheorghe

Crișan din Vama. Acesta și-a deschis prăvălie mixtă lângă un comerciant evreu numit Șulă. Crișan, ca să concureze cu el își chema clienții de pe stradă ca să cumpere mărfuri de la el și tot ieftinea prețurile la mărfuri ba vindea chiar și pe credit spunând clienților că el este adevăratul Șulă pentru că el vinde mărfuri și mai ieftin decât vecinul lui. După un an de activitate comercială a dat faliment. Și din toată afacerea de comerciant, a rămas cu multe datorii și cu porecla de "Șulă" adică Văsălica lui Șulă. Nume pe care îl poartă și urmașii lui și care se va perpetua poate pentru multe generații⁴.

Un alt exemplu este acela când, Bătrânul Dumitreanu a cumpărat pe credit (credință) produse alimentare și băuturi alcoolice o perioadă mai îndelungată de timp, de la comerciantul Klepper Ștrulă, care locuia în actuala casă a lui Bindiu Emil. Construcția este așezată la colț de stradă, cu fața orientată spre strada Băilor, iar cu spatele spre str. Principală. Partea din față cu cele două camere erau ocupate de prăvălie (bold), iar camerele din spate erau locuință orientate cu geamurile spre str. Principală. Bătrânul Dumitreanu având mari datorii făcute în cont (pe credit), trebuie ca să-i cedeze lui Klepper două chiubele (0,88 ha) de pământ din locul numit Ciolocdâmb conform convenției cu acesta în contul datoriei făcute. Lucrurile s-au întâmplat astfel: Ștrulă în una din zilele, din luna iunie 1936, după terminarea muncii de comerț s-a retras în camera de zi, unde în fața mesei s-a așezat să se roage. Dumitreanu pe spinarea unui cal, pândind momentul pe geamul din spatele locuinței, l-a împușcat mortal cu arma de vânătoare. Faptașul crimei n-a fost descoperit numai după moartea sa în anul 1944, când problema evreilor era pusă sub semnul întrebării, fiind prea târziu pentru a se lua măsuri împotriva familiei acestuia⁵. Se spune în comună că Dumitreanu, regretând fapta sa, când era pe patul de moarte și-a luat singur canon (pedeapsă), ca să i se pună la cap în loc de perină, un sac cu pietre pentru ispășirea celui mare păcat de crimă, astfel tragicul eveniment a rămas în istoria comunei ca o faptă josnică acelor timpuri.

O altă acțiune folosită de evreii din Vama era aceea de a da bani pe "ujură", ceea ce ar însemna sinonim "pe jurământ" cu dobândă, dar mai explicit cuvântul înseamnă bani dați cu camătă, care se făcea tot prin convenție scrisă sau verbală. Învoielile se făceau în secret deoarece dintotdeauna era combătută prin lege această formă de împrumut. Deși convenția se făcea prin "juruire" totuși în multe cazuri banii erau bani pierduți, sau cu multe eforturi recuperati prin forță. Ajungându-se la recuperarea banilor prin confiscarea unor obiecte puse zălog⁶, ceea ce reprezintă echivalentul banilor dați plus ujura (dobândă) stabilită după ei. Atât comerțul pe credit, cât și banii dați cu camătă era o problemă asemănătoare cu un "loz în plic". Niciodată nu se știe pe cine ai în față și acei debitori neplătitori în termeni populari se numeau "râi platnici"⁷ și vestea despre ei străbătea repede satul și vorba ceea "Cine s-a fript o dată cu o ciorbă, suflă și în iaurt."

Așa înțelegeau unii din cadrul populației sătești comerțul "să păcălești sau să fi păcălit". Totuși ură sau dușmănie împotriva comercianților evrei n-a existat. Deoarece, evreii știau să vorbească frumos cu clienții și aceștia la rândul lor trăiau cu crezul că "evreii pentru comerț sunt născuți"⁸.

Vom devia puțin de la descrierea istorică și etnografică a comunității evreiești din Vama făcând legătura și cu alte comunități din zonă.

Așadar evreii khazari și-au sporit numărul în zonă datorită în primul rând unor legi îngăduitoare față de ei, dar și al climatului pacifist întâlnit aici, mai ales în mediul rural și

⁴ Informator Crăciun Ioan Nonu n.1907-1996 Vama.

⁵ Informator Rakoș Elisabeta Douloaic 72 ani str.Principală nr 73 Vama

⁶ Zălog, înseamnă a da garanție unei datorii de a putea fi recuperată.

⁷ Râi platnici, înseamnă râi plătitori

⁸ Informator Contra Ioan Ciuntu ibidem

îndeosebi în satele cu populație majoritar românească, cum este cea din Oaș, unde în fiecare sat au existat comunități evreiești bine organizate, ocupând mai ales zona de centru a fiecărei așezări. Prin ocupația lor de buni negustori și mai târziu de buni comercianți, și-au acumulat o situație economică bună, iar pe plan religios în fiecare așezare și-au construit Sinagogă sau Casă de rugăciune, frumos amenajate și mai ales la orașe erau adevărate monumente de cult. Dar și casele de rugăciune de la sate erau frumos împodobite și cu un inventar de cult bogat, ceea ce înfățișa ponderea economică și bunăstarea fiecărei comunități.⁹

Din punct de vedere al cultului religios, aveau rabini și cateheți plătiți, care se ocupau de cultivarea cultului lor. Limba maternă și-o însușeau în familie, apoi și-o întregeau cu cunoștința istorico-religioasă în școli anume pentru copii iudaici. Cei din zona Oașului erau trimiși, fie la Seini, fie la Sighet, unde funcționau asemenea școli pentru ei. Mai târziu (perioada interbelică), erau cuprinși în mod obligatoriu în învățământul de stat.¹⁰

În Vama, întreaga populație evreiască, pe lângă limba maternă mai cunoștea și vorbea perfect limba română și cea maghiară.

Deși s-au ridicat din rândurile evreimii mulți intelectuali, totuși nu și-au scris măcar sporadic propria lor istorie. Au lăsat ca istoria și destinul lor să-și depezească firul mai mult prin viu grai, tradiții și obiceiuri pe care le respectau cu sfințenie. Și dacă cercetătorii mai tineri n-au prins timpurile când studiul și cercetarea se puteau face chiar prin informatorii din rândurile lor, acum acești informatori lipsesc cu desăvârșire, putându-ne folosi doar de bătrânii satelor, care au locuit în vecinătatea fostelor familii de evrei. Noi în studiul pe care-l efectuăm ne folosim de acei bătrâni care au fost contemporani și vecini cu familiile de evrei. Prezentul studiu l-am început în primii ani de cercetare după cel de-al doilea Război Mondial. Am constatat prin cercetările efectuate că, comunitățile evreiești au fost încadrate în mod armonios în rândul populației românești autohtone, răspândindu-se cumva cu o densitate făcută ca prin înțelegere aproape egală numeric în fiecare sat din cadrul zonei Țării Oașului. Afirmația se dovedește și prin studiul atent pe care îl menționăm mai jos cu explicația că, înainte de a trece la descrierea comunității evreiești din Vama am găsit de cuviință ca să-i stabilesc acesteia locul pe care-l ocupă în cadrul comunității din Oaș, cu care era asociată simbolic prin limbă, port, obiceiuri, activitate comercială, și prin înrudiri. Folosindu-ne în acest scop de un valoros document autentic reușim ca să stabilim numerele toate comunitățile din zona Oașului, după documentul intitulat: Șematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice a Maramureșului pe anul 1932. Districtul Țării oașului Pag.67-73.

Deci, în mod cronologic vom enumera toate satele cu comunități evreiești existente în perioada interbelică din Țara Oașului, precum și orașele cele mai apropiate zonei Oaș:

1.Batarci	Izraeliți	204	(casă de rugăciune)
2.Tămășeni	-/-	30	-/-
3.Bixad	-/-	97	(casă de rugăciune)
4.Boinești	-/-	15	-/-
5.Călinești	-/-	183	(casă de rugăciune)
6.Cămărzana	-/-	100	(casă de rugăciune)
7.Certeze	-/-	352	(casă de rugăciune)
8.Comlăușa	-/-	118	(casă de rugăciune)

⁹ Sarközi Francisc 88 ani str.Principală nr.700 Vama.

¹⁰ Act nr.88/1942 dat de Direcțiunea Școlii, către Inspectoratul Școlar Satu-Mare (în limba maghiară).

9. Gherța Mare	-/-	51	-/-
10. Gherța Mică	-/-	56	(casă de rugăciune)
11. Lechința	-/-	36	-/-
12. Moişeni	-/-	25	-/-
13. Negrești	-/-	457	(Sinagogă)
14. Prilog	-/-	10	-/-
15. Orașu Nou	-/-	275	(Sinagogă)
16. Racșa	-/-	21	-/-
17. Tarna Mare	-/-	350	(casă de rugăciune)
18. Bocicău	-/-	7	-/-
19. Valea Seacă	-/-	63	(casă de rugăciuni)
20. Târșolți	-/-	127	(casă de rugăciuni)
21. Trip	-/-	12	(casă de rugăciuni)
22. Baia Bixad	-/-	126	(casă de rugăciuni)
23. Tur	-/-	11	-/-
24. Turț	-/-	336	-/-
25. Vama	-/-	208	(casă de rugăciuni) ¹¹

Dacă timpul ar fi stat pe loc în ceea ce privește sporul natural al natalității dintre anii 1932-1944 (12 ani) am putea spune că situația noastră este aproximativ reală. Însă din lipsă de documente statistice și autentice mai apropiate de anul 1944, când s-a întâmplat progromul împotriva populației evreiești de către coaliția nazisto-hortistă în cei patru ani de stăpânire vremelnică maghiară după odiosul Dictat de la Viena, trebuie să acceptăm cifrele în privința numărului populației evreiești în mod relativ. Folosindu-ne de date și documente luate din alte surse, de la Primărie, putem constata că sporul natural al natalității pe comuna Vama în acea perioadă de timp(1932-1944) a crescut cu 24, 3%¹². Deci considerăm că și populația de etnia evreiască din comuna Vama și de aiurea a crescut cu același spor de natalitate.

Pentru a fi și mai siguri în afirmațiile noastre, am investigat și audiat mai mulți informatori din sat cu privire la populația de etnie evreiască din Vama, buni cunoscători ai acelei perioade printre care amintim pe Sarközi Francisc în vârstă de 88 ani, care în perioada 1918-1947 era morar și care prin meseria pe care o practica, avea relații directe cu întreaga populație satească. Și deci, era bine informat despre toate problemele ce se petreceau în fiecare zi în comună.¹³ O altă informație am primit-o de la Robotin Gheorghe de 78 ani din Vama de meserie olar, care la fel era bun cunoscător al tuturor problemelor contemporane ale acelei perioade. Fiecare dintre aceștia au declarat că atunci când au fost deportați evreii, în anul 1944, comunitatea lor număra aproximativ 300 de suflete.¹⁴

Se mai poate dovedi și prin alte exemple concrete luate din documentele școlare din acea perioadă, deși putine, pe care le vom trata la timpul potrivit.

După cum am arătat în primul capitol, evreii au pătruns în zona noastră din nord și din nord-vest și s-au așezat în satele maramureșene și în Țara Oașului. Deplasarea a fost făcută în mod treptat și într-o perioadă îndelungată de timp. Tot din documentul "Șematismul Eparhiei Greco-Catolice" din anul 1932 găsim următoarele date: în 14 sate

¹¹ "Șematismul" Eparhiei greco-catolice de Maramureș 1932.

¹² Act nr.85/1940 emanat de către Direcțiunea școlii Vama către Inspectoratul Școlar Satu-Mare (în limba română).

¹³ Informator Sarközi Francisc ibicem

¹⁴ Informatori Robotin Gheorghe și Sarközi Francisz ibidem.

din Maramureș Sighet era o populație izraelită de 4640 suflete și erau cuprinși pe linie religioasă în 12 "case de rugăciune" și 2 "Sinagogi" de cult.

În Districtul Sighet în 25 de sate românești, în același an au existat 4767 suflete de etnie evreiască, care erau cuprinși pe linia religioasă în 19 Parohii și o Sinagogă.

În mediul urban în cele trei orașe apropiate Țării Oașului, putem aminti că în orașul Sighet, era o populație de etnie evreiască de 10.634 locuitori, care aveau 5 Sinagogi și 3 case de rugăciune. În orașul Baia Mare erau 2310 izraeliți, aveau două Sinagogi și trei Case de rugăciune.

Cea mai numeroasă populație de etnie evreiască era în municipiul Satu Mare de 17.848 suflete, având cinci Sinagogi și zece Case de rugăciune.¹⁵

Deoarece comuna Negrești în anul 1967 a devenit oraș considerăm că ar fi bine să-i amintim pe izraeliții din această comunitate pe baza unui document dat de Pretura Oașului, pe care-l redăm mai jos. Față de cifra aratăată în Șematismul din anul 1932 populația izraelită s-a înmulțit foarte mult, așa cum ne arată și următorul document:

COPIE

Nr.1009/1935

Plasa Oaș com.Negrești

GRAFICUL

populației comunei Negrești pe naționalități a anului 1935 luna ianuarie

<i>Români</i>	3504=76,40%
<i>Evrei</i>	605=13,20%
<i>Unguri</i>	394=8%
<i>Slovaci</i>	84=1%
<i>Total</i>	4586=100%

Deci față de anul 1932 când erau înregistrați 457 de izraeliți în Negrești, în anul 1935 s-a ajuns la 605 suflete, ceea ce reprezintă numai în trei ani calendaristici un spor al natalității naturale de 32,44 % mai mulți. Bazați pe aceste date putem afirma că în timp de 12 ani, în cadrul fiecărei comunități din Oaș a crescut natalitatea cu cel puțin 34,44 % mai mult.

Potrivit datelor referitoare la populația de etnie izraelită din Vama pe care am amintit-o și în capitolul anterior, de 208 suflete la care putem adăuga cel puțin procentele stabilite, cu ajutorul celor două documente, de cel puțin 34,44 % mai mult și pe baza informațiilor primite, noi vom vorbi despre o populație evreiască în Vama la deportarea lor, de 300-330 persoane. Motivele le vom susține prin documente. În acest scop am făcut cercetări în arhiva școlară și am găsit act nr.85/octombrie 1940, în care sunt menționați elevii înscriși la începutul anului școlar, an în care au fost înscriși 37 elevi de etnie izraelită dintre care băieți 19, iar fete au fost 18.

Situația statistică școlară nr.88 la început de an școlar 1943-1944 erau înscriși 52 de elevi repartizați pe clase după cum urmează:

cls.I 6
cls.all-a 4

cls. a-IV-a 14
cls.a-V-a 5

cls.a-VII-a 5
cls.a-VIII-a 1

¹⁵ "Șematismul" ibidem.

cls.a-III-a 8

cls. a-IV-a 9

TOTAL : 52 elevi

Pentru că suntem la capitolul elevi, prezentăm o situație a direcțiunii școlii din Vama, care se găsește în arhivele Primăriei, al cărui original s-a trimis Inspectoratului Școlar Județean Satu Mare (documentul a fost redactat în limba maghiară), cu numărul 86/1942.

nr. 86/1942

Directiunea Scolii Primare de Stat Vama

Situatie

cu privire la predarea orelor de religie din Șc. Primară de Stat Vama pe anul Școlar 1940-1941

Nr. crt.	Cui au fost atribuite orele	Religia	Limba de predare	Cl. ia	Retribuț	Cine plătește orele de religie
1.	Kolos Vince Ielki p.	reformat	maghiară	I - VI	120 pengő	Episcopia cu adresa nr. contribuie cu 62 pengő
2.	Dr. Coman Gh.	român	greco - catolic	I - VI	200 pengő	Parohia greco- catolică Vama
3.	Basch Emil	izraelit	maghiară	I - VI	240 pengő	Părinții elevului

Din prezenta situație, putem afirma fără comentarii că și elevii izraeliți erau destul de mulți înscriși la orele de religie, din moment ce rabinul, pentru plata de catehet era retribuit cu cea mai mare sumă de bani. Din nefericire pentru copii care au fost cuprinși la școală în acea perioadă nu s-au găsit documente de înregistrare a lor (cataloage). După investigațiile făcute am găsit un tabel cu șase elevi de evrei care au primit vaccin contra pojarului: Schwartz Maria, născută în 1929 octombrie 3, din părinții Simon comerciant și Maria, Steinfeld Mauritiu n.12 X 1929 fiul lui Iosif pantofar; Schwarz Moraț n. 27 ian. 1927 tatăl Beila comerciant; Perl Gizela n.12 nov.1929 tatăl, Perl Ruchel sactăr ; Kappel Endre și Marton (ikre-gemeni) n.8II. 1929 tatăl pantofar.¹⁶

Am constatat că toate documentele școlare, cataloage, situații statistice, etc. au fost distruse sau ridicate odată cu retragerea armatelor maghiare. Așa că, n-a rămas nici urmă despre acei copilași bălai inteligenți, și cu mai mult spirit inventiv. Ei de o jumătate de secol și mai bine fac parte din corurile îngeresti care poate se roagă și pentru noi.

După unele investigații efectuate în rândul oamenilor vârstnici precum și pe baza unor documente scrise găsite în arhiva primăriei, am constatat că comunitatea de etnie evreiască numeric era destul de puternică, așa după cum am arătat mai sus. Puternică era și din punct de vedere economic. Majoritatea capilor de familie și nu numai, se bazau pe o activitate de comerț stabil-mixt și ambulant, individual sau un comerț prin asociere. Unele familii sărace făceau un comerț sporadic legat de anotimp, sau în cel mai bun caz făceau

¹⁶ Tabel cu elevii evrei care au primit vaccin, din 12 octombrie 1943.

tabelul amintit, așa că documentul găsit, îl vom întregi cu date culese de la informatorii pe care îi vom cuprinde la sfârșitul tabelului.

Legionarii atâtau mai ales tinerimea împotriva iudaicilor făcând acte de terorism, asuprire și chiar crime în rândurile acestora.²⁰

Partidul lui Goga-Cuza nu se lăsa mai prejos, terorizând și maltratând populația de etnie evreiască. Pe toate clădirile și gardurile curților de la sate și orașe erau scrise lozinci cu conținut șovin, printre care și una care era considerată mai xenofobă "Când întinde Cuza mâna fug jizii în Palestina"²¹

La Vama erau douăsprezece cuiburi legionare conduse de Pinte Mihai Moreanu, iar președintele partidului cuzist era Crișan Vasile(Șulă) care a fost ales și primar al comunei timp de două luni.

În Ardeal în cei patru ani de ocupația străină existau mai multe partide reacționare, dar cel mai crud și mai șovin era partidul "Rondioșilor" a cărui politică era îndreptată față de împotriva românilor și a evreilor.²²

Cu câteva săptămâni înainte de deportarea evreilor, aceștia erau obligați să poarte un semn distinct "Steaua lui Moise", simbolul cultului evreiesc, care era confecționat dintr-un carton tare îmbrăcat în pânză galbenă. Steaua trebuie să aibă dimensiuni de 8-10 cm, și era atârnată pe pieptul fiecărei persoane de etnie izraelită. La câtă umilință au fost supuși. Dacă unii evrei vârstnici purtau barbă și perciuni, în plină stradă erau bătuți și le erau smulse barba și perciunii de către unii șovini înfocați. Nu erau scutiți de bătaii și teroare nici elevii de școală, chiar și elevii de alte etnii. Elevii de naționalitate maghiară erau îndemnați în multe cazuri chiar de către educatorii lor la fapte criminale și de terorizare a elevilor considerați străini de neamul lor maghiar.²³

Rând pe rând, teroarea împotriva evreilor s-a întetit și așa după cum știm, a culminat cu adunarea lor în "Ghetouri" care era o acțiune penibilă de teroare, nu numai pentru ei, dar și pentru populația satească românească. Vâlva adunării evreilor a stârnit în rândul populației de bună credință o mare durere și neîncredere în viitor.

La Vama, evreii cu mic cu mare, au fost adunați în mai puțin de o oră într-o zi de marți 23 mai 1944 orele cinci dimineața și au fost împărțiți în două "Ghetouri". Evreii de pe strada Principală, str. Băilor și a Olarilor au fost în cartierul în casa de rugăciune a acestora. Evreii care locuiau la șosea și pe str. Valea Măriei au fost adunați în sala de clasă de la Școla de jos, proprietatea Bisericii greco-catolice, care avea o suprafață de 11 m X 12 m = 132 mp. Confesiunea Reformată maghiară a refuzat ca să fie adunați în școala lor pe considerentul ca să nu o murdărească "Puturoșii evrei" așa cum se exprimau și despre români "bűdes olah" (români puturoși). Considerăm necesară această mențiune deoarece prin investigațiile făcute în puținele documente școlare pe care le-am găsit, copiii de români erau numiți "olah", adică valahi care cuvânt era considerat de maghiari nume înjositor pentru națiunea română din Transilvania.²⁴

La dizlocarea evreilor s-a stârnit un mare zgomot în comună provocat de zbierătele și groaza etnicilor evrei, care au fost percepute imediat de către vecinii lor. Buimăciți și în panică multe familii de evrei nu știau ce se întâmplă cu ei. După scurgerea unei perioade de timp, aceștia au fost duși în locurile amintite mai sus, iar în stradă a apărut mulțime de populație satească, îndeosebi români, tineri, bătrâni, copii care-și compătimau vecinii și prietenii lor stârnindu-se după spusele bătrânilor, o adevărată zi de doliu pentru comună, și

²⁰ Informator Pinte Mihai Moreanu ibidem.

²¹ Informator Crăciun Ioan ibidem

²² Informator Sakózi Dora 78 ani str.Principală nr.700

²³ Informator Robotin Gheorghe ibidem.

²⁴ Informator Rus Gheorghe Câmpan de 73 ani str. Valea Măriei.

Acțiunea de adunare a evreilor care era mai mult o arestare a fost dirijată și condusă de către primarul Varadi Laios un om crud și fără milă, Kanc Karaly viceprimar, Sarközi Gheiza organul politic, din acea vreme, Pal Augustin Levente octatou (comandant), Frond Emanuela²⁶.

Așa deci, evreii trăiau coșmarul unui stres psihic și fizic mai accentuat încă de pe data de 5 mai, după apariția Decretului 1610/1944, care prevedea acea oribilă măsură considerată o pedeapsă de a purta pe piept steaua de culoare galbenă și în mod obligatoriu anexată pe piept, pe o îmbrăcămintă de culoare neagră ca să poată fi observată de la distanță și semnalată persoana care o purta că este evreu. Tot acel Decret prevedea și interzicerea părăsirii domiciliului până la noi ordine, precum și deportarea lor. Această măsură i-a pus mult pe gânduri, culminând brusc cu acea înfricoșătoare dimineață de 23 mai marcând punctul culminant, când au fost adunați în cele două "Ghetouri". Multe dintre familii au fost luate prin surprindere și nepregătite pentru a întâmpina zilele ce au urmat. Probabil și de buimăciți (emoționați) și înfricoșați, unii părinți nu și-au luat cu ei nici măcar mâncare pentru o zi, așa că până la plecarea lor în convoi cu căruțele la ora unsprezece din zi, copiii au flămânzit și cereau mâncare de la părinții lor, neînțelegând ce se întâmplă cu ei. Alții cereau părinților să-i ducă acasă. Zbierătele s-au întetit, părinții nu mai știau ce să le spună ca să-i liniștească. În această situație li s-a îngăduit la unele familii să iasă în curtea așezărilor despre care am vorbit mai sus (ghetouri), ca în felul acesta să alina foamea copiilor prin vorbe... dar în același timp făceau semne persoanei adunate la poartă ca să le aducă mâncare. În acele momente grele, s-au găsit câteva femei române curajoase care deși știau gravitatea pătrunderii lor la ei, totuși unele dintre acestea au mers repede acasă și au adus pâini întregi și câni cu lapte și mâncare pentru copii.

Dintre acele femei curajoase despre care își mai amintesc bătrânii satului putem aminti pe Pop Gustina a Șanțarului, Man Ana vecină cu casă de rugăciune a evreilor, Pinea Ana Moreanca, Cseh Iuliana a lui Cseh Mihai soție, și altele. Prin faptele curajoase ale acelor femei, cu toată împotrivirea gărzii care îi păzea, s-a dovedit solidarizarea cu aceștia în suferințele de calvar începute pentru ei.²⁷

Pe la orele zece, în fața primăriei au început să se adune căruțele cu cei în care să fie îmbarcați și transportați spre Satu Mare.

Un număr de șase evrei gospodari aflând că vor fi transportați cu căruțele la Satu Mare au cerut să fie transportați cu propriile lor căruțe, lucru care a fost acceptat de către organele primăriei și comandantul de jandarmi. Astfel că la orele unsprezece din acea zi cu mult soare s-a făcut îmbarcarea în șase căruțe proprietatea personală a evreilor gospodari. Mai erau pregătite, făcându-se îmbarcarea încă-n șaptesprezece căruțe ale unor cetățeni din comună, aceștia cerându-și scuze prietenilor lor evrei că ei nu sunt vinovați de ceea ce se întâmplă...

Au fost rânduți pe familii, astfel că în fiecare căruță erau în medie 10-15 persoane, împreună cu bagajele lor care la multe familii au fost mai mult lenjerii de corp și cuverturi

²⁶ Informator Pal Augustin Pitiri 73 ani str.Olarilor

²⁷ Informator Pop Gustina *ibidem*.

de învelit peste noapte. Dar înainte de pornirea convoiului, nu se știe cum și cine au tăiat cu cuțitul pe sub burtă unul din caii lui Rakos Samuilă, consilier la primărie²⁸.

Se crede că acea înscenare a fost făcută chiar de către vreunul din păzitorii lor cu scopul de a sustrage atenția privitorilor staționați la poartă care așteptau momentul pornirii lor la drum, și plânsetele de despărțire să nu stârnească mare durere pentru săteni. Primarul Varadi Laiosș i-a acuzat pe evrei cu voce tare că ei, evreii se fac vinovați de incidentul comis, și să nu-i fie milă nimănui de ei că asta o merită... Populația prezentă însă, n-a fost impresionată negativ de incident, așa cum se așteptaseră cei din conducerea primăriei.

Pornind convoiul căruțașilor mulți consăteni și-au condus vecinii și prietenii până la ieșirea din comună.²⁹

Așa după cum am arătat mai sus, deși era zi de primăvară soarele strălucea parcă mai puternic decât în zilele anterioare. Copiii înghesuți, ba și din cauza căldurii se sufocau și plângeau neînțelegând ce se întâmplă cu ei. De ce sunt duși și unde ? Aceeași întrebare și-o puneau și părinții lor. De ce aceasta? Unde ne duc, cu ce am greșit? Sigur că aceste întrebări și răspunsuri le dădea numai "Noul Testament".

În toată comuna după plecarea lor, s-a lăsat o stare jalnică de doliu...la care nimeni nu putea ajuta cu nimica. Înțelegând că dacă era vorba de foc, puneau mână de mână toți locuitorii și-l stingeau, dacă era vorba de inundații la fel, se întrajutorau pentru a scăpa toți din fața urgiei.³⁰ Dar din șuvoiul urgiei care era pregătit pentru ei, credința bunilor voitori de a-i scăpa era imposibilă.

În fine, convoiul de căruțe ajunsese la Satu Mare, unde au fost debarcați și preluați de către unități de jandarmi și militari.

Celor cărora le-au fost încredințați ca să-i ducă în Ghetou au procedat cu ei brutal precum se proceda cu animalele trimise la abator pentru sacrificare. Aceasta informație am primit-o chiar de la un martor ocular care i-a dus pe evrei cu căruța proprie și i-a predat autorităților din Satu Mare. Acesta se chema Kontz Karol bătrân.³¹

Cele 6 atelaje ale familiilor de evrei nu s-au mai reântors la Vama niciodată, cu excepția atelajului lui Lazăr Laiosș care avea cei mai frumoși cai din comună, pentru care și-a lăsat în schimb proprii ca Koncz Karol despre care am vorbit mai sus. Dar nu i-a avut în proprietate mult timp, deoarece unul din fiii lui Lazăr cu numele de Favi s-a reântors din lagărul de muncă și și-a recuperat caii pe care i-a folosit mai mulți ani la cărăușie de lemne.³²

Așa după cum se poate constata din unele documente și declarațiile unor martori oculari care afirmau că floarea tinerimii evreiești de sex bărbătesc a fost chemată prin ordine de chemare la așa-zisa concentrare și încadrați în detașamente de muncă încă de prin anul 1942, care nu au știut ce se întâmplă acasă cu familiile lor(1944). Dar ei trăiau cu speranța că războiul se va termina și crunta asuprire împotriva lor se va termina și atitudinea autorităților față de ei se va schimba odată și odată. Deci, trăiau cu speranța, care până la urmă s-a realizat. Mulți dintre aceștia după terminarea războiului s-au reîntors acasă.

Ce s-a întâmplat însă cu familiile acestora dislocate de la domiciliul lor în mod forțat și sub teroarea nazisto-hortistă au fost adunați în Ghetoul de la Satu Mare și apoi la Auschwitz.

²⁸ Informator Sarközi Dora ibidem

²⁹ Informator Sarközi Francisc ibidem.

³⁰ Informator Pintea Ana n.1891-1986.

³¹ Informator Pal Agustin ibidem

³² Informator Sarközi Francisc ibidem

Dar până atunci să vedem rugăciunea unui evreu deportat, găsită în arhiva unui lagăr al morții, pe care autorul francez André Duplex o reia din publicația *Suddeutsche Zeitung* și o introduce pe prima pagină a cărții sale "La Force du Pardon" (Puterea iertării) al cărei conținut îl redăm mai jos tradusă în l.română. Vezi "Deșteptarea Credinței" editată de Biserica română-unită Dej (nr.12(31) anul VII decembrie 1996) și care este menționată mai jos:

În continuare revenim la firul depănării desfășurării evenimentelor după deportare. În ziua de 24 mai 1944 organele primăriei au făcut inventarul imobilelor rămase de evrei pe care le redăm în forma lor originală, dar nu înainte de a face precizarea că tot ceea ce s-a găsit în interiorul locuințelor, a prăvăliilor sau în anexele gospodărești au fost furate încă-n acea noapte din imobilele acestora. Sigur că , este ușor de înțeles acest lucru. În comună pe lângă unele familii șovine mai erau peste douăzeci de salariați și comunei aduși din Anya orszag (Ungaria mamă) care în primul rând, ei au fost beneficiarii bunurilor evrești.

COPIE : act nr. 1/24 mai 1944

Nr. crt.	Nume și prenume	Nr. casei	Încăperi din		Anexe gos.	Suprafața intravilanului	
			locuințe	prăvălie		grădină stânjani	curte stânjani
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Herskovics Lajos	5	5	1	2	360	50
2.	Iacobovics Ignaz	7	5	-	3	670	150
3.	Lazar Leopold	8	4	1	2	950	100
4.	Merkovics Bernart	9	3	-	2	500	100
5.	Neurfeld Ianö	14	4	1	1	700	35
6.	Berkó Abrahám	17	3	1	2	900	87
7.	Tambar Elek olar	38	4	1	-	1100	130
8.	Friedman Lipit	63	4	1	2	365	50
9.	Schvartz Simon	73	3	1	1	340	60
10.	v. Lóvi Hermina L.	127	4	1	3	130	35
11.	Berkö Ignat	130	3	-	1	107	58
12.	Kappel Marton	132	4	1	-	70	60
13.	Müler Samuel	135	4	1	1	128	50
14.	Samuel Iosif	135	4	1	2	1825	290
15.	Motzen Pappi	137	4	1	1	-	385
16.	Sckhartz Béla	139	4	1	1	995	95
17.	Casa parohială Szófer Gherzan	214	4	-	3	80	450
18.	v. Schvatz Sarmen	192	2	1	-	940	150
19.	Klepner Herman	201	3	1	2	105	90
20.	Lébi Iosif	228	3	1	4	650	245

21.	Klepner Zoltan	274	3	1	2	758	62
22.	Klepner Herman	395	3	1	2	165	70
23.	Berkou Bernat	420	3	-	1	130	55
24.	Klepner Izidor	442	4	1	4	1255	55
25.	Sckvarcy Herman	427	3	-	2	30	95
26.	Berkau Bernat	451	3	-	-	550	50
27.	Slaimovici Marton	143	3	1	3	330	50
28.	Strul Izidor	-	-	-	-	-	- chirie, a locuit în Vama la 24 mai 1944

NOTA: 19 familii aveau prăvălii și autorizații pentru comerț, dintre care trei se ocupau cu comerț ambulant de ceramică, folosind ca mijloc de transport căruța (se va arăta numele lor)

3 familii erau pantofari

3 familii erau croitori

1 familie se ocupa cu olăritul (olar)

2 familii erau agricultori, dar se ocupa și cu comerțul clandestin.

Considerăm necesar ca pe baza unor date culese cu ajutorul informatorilor să întregim datele din "Situația" autentică redată mai sus pentru a cuprinde mai detaliat, atât baza economică, cât și locul pe care-l ocupau în cadrul comunei familiile de evrei. Dar și ocupațiile lor luat fiecare caz în parte, după cum urmează:

1. Herskovics Laios, a locuit pe str. Sosea la nr.5 actuala casă a lui Laslau Vilms. S-a ocupat cu agricultura, având bază funciară bună. Majoritatea terenurilor agricole erau cuprinse într-un mare trup denumit "Tagu lui Ștrulă" și era situat pe hotarul satului Prilog. Avea și prăvălie, se ocupau de comerț mixt. Dintre membrii familiei deportate s-a reîntors Maria.

2. Iakobovics Ignat Valip, a locuit pe str. Sosea la nr.7 în actuala casă a lui Nagy Ernő. A fost comerciant de lemne și a deținut mai multe atelaje cu cai. Avea și mult pământ pe hotarul satului Racșa și se numea "Tagu lui Valip (Conacul lui Valip)".

3. Lazăr Leopold, a locuit pr str. Sosea la nr.8 pe actuala gospodărie a lui Contra Petru (Petruca). S-a ocupat cu comerțul de lemne și a avut atelaje cu cai. Familia lui se ocupa și cu agricultura, având mari suprafețe agricole.

4. Markovics Bernat (Berli) a locuit pe str. Șosea la nr.9, a fost comerciant de ceramică de Vama. A confecționat și obiecte mici în miniatură pentru copii. Achiziționa ceramică de la mai mulți olari din Vama Îndeosebi de la Rakos Sigismund pe care o transporta cu atelajele lui proprii la târgurile și piețele din Satu Mare, Carei, Valea lui Mihai, Halmeu și alte localități. Avea o familie numeroasă, dar nu s-a reîntors acasă nici unul din membrii familiei.

5. Neufeld Ianö la nr.14 de pe str. Șosea în actuala casă a lui Monica Pop, s-a ocupat cu comerțul mixt. Iosif, fiul lui era măcelar, iar Béla era croitor iar Rozalia casnică. Toți trei frații s-au reîntors din deportare. Tot în această familie mai erau copii mici de școală cu numele de Titu, Heini și Ella care au murit la Auschwitz.

6. Berköz Abraham a locuit la Șosea la nr.17, casă care apoi a fost vândută la preotul Corodan. S-a ocupat cu comerțul mixt. Au avut mai mulți copii cu numele de Brkő Izidor Țuli care era comerciant de vase din ceramica de Vama, care le comercializa în târgurile din apropiere. Ceramica o mai comercializa la Mănăstirea Bixad, unde de mai multe ori pe an se făceau pelerinaje.³³

Țuli cunoștea și el meseria de olar, dar cele mai multe vase le achiziționa de la olarii care nu aveau atelaje de transport sau autorizație de comercializare.

7. Tambar Elec, a locuit pe str. Foglaru Mare la nr.38, a fost comerciant de vase, dar cunoștea și olăritul. Vasele le achiziționa de la olarii din Vama și le transporta pe la târgurile din zonă. Avea o familie formată din 12 persoane. Sora lui cu numele de Sara avea prăvălie și desfășura un comerț mixt în fosta casă veche a vād. Man Mihai a lui Cati număr 38.

8. Fridman Maier(Lipiț) a locuit pe str. Principală nr.63, actualmente este proprietatea lui Sarközi Francisc. A avut o familie numeroasă și s-a ocupat cu comerțul mixt. Acasă nu s-a mai reîntors nici unul din membrii familiei.

9. Schvartz Simon a locuit pe str.Foglaru-Mare nr.73, la actuala casă a lui Pop Toader Santaru, care a fost refăcută. S-a ocupat cu comerțul mixt, dar în curte, într-un alt corp de clădire a avut și măcelărie. La deportare a avut copii de toate vârstele. S-a reîntors acasă o fiică cu numele Maria.

10. Vād.Lövi Hermina a locuit pe str. Principală nr.127, această casă mai există și astăzi iar în ea locuiește vād.Rakos Paraschiva. La același nr. de casă a mai locuit și familia Herman Brandstein.

Familia s-a ocupat cu comerțul mixt, iar o perioadă de timp a avut măcelărie. În familie au fost cinci frați: Feri, Marton, Laiss, Sandor și Nați.

S-au reîntors din deportare Francisc care a fost mecanic la comunală, proprietatea lui Sarközi și Levi. Familia a avut și batoză de treierat cereale.³⁴

11. Berkou Ignat, a locuit pe str. Mică la nr. casei 130 pe care mai târziu a cumpărat-o Contra Emanuilă.

Berkö a avut mai mulți copii dintre care Zoltan era cizmar, Neți, Vigenr și Herškou. S-a ocupat cu agricultura, a avut atelaje și a arendat pământ. Herškou s-a ocupat și cu comerțul mic. Nu s-au reîntors din deportare nici unul din membrii familiei.

12. Kappel Marton Iosăluc, locuia pe str. Mică la nr.132, în actuala casă a lui Contra Minu. S-a ocupat cu comerțul mixt. A avut mai mulți copii printre care Henri(Herșu) care a învățat și de rabin(șoțăr). Leibi fratele lui se ocupa cu comerțul mixt. Cele două surori Matel și Ița erau casnice. Din rândul familiei s-a reîntors acasă numai Herșu, care în primii ani s-a ocupat cu agricultura și apoi cu comerțul, iar apoi în ultimii ani înainte de plecarea în Israel a fost magazioner la colectiv, (CAP)Vama.

13. Müler Samuel poreclit și Lipideu, a locuit pe str. Principală la nr.135 în actuala casă a lui Petö Vilmuș. S-a ocupat cu comerțul mixt. Au fost șase frați dintre care primul era medic uman. Nu s-a reîntors acasă nici unul dintre membrii familiei.

³³ Informator Crăciun Io an Nonu ibidem

³⁴ Informator Oros Iacob n.1919-1988.

14. Samuel Iosif Iosăluc, a locuit tot la nr. 135/A. S-a ocupat cu crâșmăritul, bătrânii spun că berea cea mai bună o găseau aicea. Casa și crâșma erau pe locul actualului bufet a lui Pițu.

Samuel a avut mai mulți copii dintre care cei mai mari au fost: Sara, Pepi și Herman. Tot în acea curte a mai locuit și o doamnă cu numele de Pepi, fiind cunoscută ca o mare croitoreasă³⁵.

15. Motzen Pepi, a locuit pe str. Principală la nr. 137, într-o curte cu Man Ion Coti. S-a ocupat cu comerțul (obiecte de uz casnic). Pe lângă comerț s-a ocupat și cu croitoria împreună cu sora sa necăsătorită la deportare.³⁵

16. Schwartz Bela poreclit "Berli lui Pița". A locuit pe str. Principală la nr. 139, pe locul actualei case a lui Varadi Emeric. S-a ocupat cu comerțul de băuturi alcoolice. Deși erau o familie numeroasă nu s-a reîntors acasă numai o fiică cu numele de Gizela, care a venit acasă bolnavă psihic. În anul 1969 a fost dusă la Sighet la spitalul de neurologie unde la puțin timp a decedat. Mai avea un frate cu numele Armin, geamăn cu ea, care nu s-a reîntors acasă.

17. Szofer Gherzan, rabin a locuit în casa parohială a comunității evreiești de pe str. Principală nr. 214. A avut un singur băiat în vârstă de 8 ani cu numele de Herskovics.

18. Văd. Schwartz Șarmen, a locuit pe str. Băilor nr. 192. S-a ocupat cu comerțul mixt și cu agricultura posedând mari suprafețe agricole pe care le dădea în arendă³⁶.

Deși a fost o familie mare formată din mulți copii s-a reîntors acasă o singură fiică cu numele de Maria. Fratele ei mai mare și copiii cei mai mici decât ea nu s-au reîntors acasă.

19. Klepner Herman a locuit pe str. Principală la nr. 201, actuala casă a lui Bindiu Emil. A avut cazane de fiert rachiu. S-a ocupat și cu agricultura fiind considerat mic moșier. Avea prăvălie cu unelte agricole. A avut o familie numeroasă, acasă reîntorcându-se o fiică care s-a căsătorit la Halmeu.

20. Leibi Iosif și Leibi Lazăr erau frați și au locuit la str. Principală la nr. 228. S-au ocupat cu comerțul mixt. Dețineau și pământ. Deși, amândoi aveau familii, nu s-a reîntors acasă niciunul.

21. Klepner Zoltan, locuia pe str. Principală la nr. 274, pe mama lui o chema Sara, care era văduvă iar pe soția lui o chema Margareta.

A avut mai mulți copii, dintre care Iura, Favi, Maria, Samuel, Paul și Tița. Se ocupau cu comerțul mixt, dar dețineau și atelaje de tracțiune cu cai; terenurile agricole pe care le dețineau și le lucrau singuri în cadrul familiei.

22. Klepner Herman Liliac, a locuit într-o curte cu Batari Sigismund la nr. 395. S-a ocupat cu comerțul mixt, fiind proprietar a mai multor terenuri agricole pe care le lucra cu familia sa care era destul de numeroasă. Printre copii se numără Herman, Maria și Ella, dar niciunul nu s-a mai reîntors din deportare.

23. Herskau Hekou Bernat a lui Ițig, a locuit pe str. Băilor nr. 420, în actuala casă a lui Tătar Ioan. Se ocupau cu comerțul de băuturi alcoolice. Acasă nu s-a mai reîntors niciunul, deși aveau o familie mare.

24. Klepner Isidor, a locuit pe str. Mică la nr. 442 în actuala casă a lui Laslau Augustin. A avut mai mulți băieți, dintre care Laios elev în cls. A III-a, Rozalia în cls. A V-a și Sirena în cls. A VII-a. S-a reîntors acasă numai Alexandru. Familia s-a ocupat atât cu comerțul mixt cât și cu agricultura având bune condiții pentru exersarea acestei îndeletniciri.

³⁵ Informator Rakoș Elisabeta Douloaie ibidem

³⁶ Informator Rakoș Elisabeta Gherzănoaie ibidem

25. Schwartz Herman, a locuit pe str. Șosea, spre Luna la nr. de casă 427. Pe aceeași ogradă se găsește casa lui Dan. Deoarece era în apropierea fabricii de cherestea de la Luna s-a ocupat cu comerțul și crăsmăritul, având bune condiții în vechiul han care rămăsese încă din perioada când Vama se lua la podul de peste Talna. Dintre băieții pe care i-a avut doi erau căsătoriți și locuiau pe str. Valea Măriei.

26. Berkau Bernat, a locuit la șosea nr. 451 ocupându-se cu comerțul mixt, dar a avut și măcelărie, pe care o exersa cu bune rezultate. A avut familie numeroasă, toți fiind adolescenți. Nu s-a reîntors niciunul.

27. Sisimovici Martan, str. Valea Măriei nr. 143, pe actuala grădină se găsește casa vād. Pinteia Dumitru. Se ocupau cu comerțul. Copii, neajungând la vârsta școlară. Ei nu s-au reîntors acasă (actuala casă este a familiei Pop Marcel și Florica, fiica văduvei).

28. Berkou Herman a locuit pe str. Principală în fosta casă a lui Venter Alexandru unde avea amenajată o brutărie. Era familie tânără și aveau trei copii, neîntorcându-se din deportare.

29. Strul Izidor, a locuit la șosea în actuala casă a lui Cseh Iuliu. Avea familie și lucra la fabrica de cherestea din Luna, apoi la Bixad. Nici acesta nu s-a mai reîntors.

30. Naum Zoltan a locuit în aceeași curte cu Klepner Beila în fosta casă de nașteri, lângă biserică. S-a ocupat cu comerțul, dar avea și teren arabil pe care-l lucra cu familia. Nu s-a reîntors niciodată.

31. Berkou Azik Șulă a locuit în actuala locuință a familiei Balla Irma. Acesta era tâmplar de meserie iar soția avea prăvălie mixtă.

32. vād. Kappel Ghiloika a locuit într-o curte cu Pop Gustina de pe str. Principală, neîntorcându-se din deportare.

33. Leibi Paul și Alexandru erau frați, necăsătoriți și se ocupau cu comerțul. Ei locuiau pe str. Principală, pe locul actualei case a lui Varga Emeric.

34. Klepner Favi a locuit pe str. Principală, pe locul actualei case a lui Crișan Teodor. S-a ocupat cu agricultura dar și cu comerțul de cereale.

35. Klain Ignat a venit din Bixad și s-a căsătorit cu Schwartz Maria. După venirea lor din deportare au locuit în casa lui Emil.

36. vād. Farcaș Elisabeta (Etelca) a avut două fete Frida și Serena câștigându-și existența practicând meseria de croitorese. Au locuit în casă pe chirie, nu s-au mai întors.

37. Farcaș Frida a locuit în actuala casă a lui Pinteia Mihai. S-a ocupat cu comerțul, nu s-a mai reîntors acasă.

38. vād. Klain Liza a avut un singur băiat cu numele Matei care se ocupa cu comerțul ambulant.

39. Sckvartz Ignat a locuit pe str. Fugăieni (Olarilor), pe actualul loc unde se găsește casa lui Ioja Emeric. Se ocupa cu comerțul mixt. Nu s-a mai reîntors acasă.

40. Klepner Itac, soția Havi, au locuit în aceeași curte cu Herșkau Bernat, în actuala curte a lui Tătaru Ioan. Au avut mai mulți copii, dintre care cel mai mic în cls. I cu numele Buke³⁷.

41. Kappel Beila, a avut mai mulți copii, printre care Nați, căsătorit, soția Hani și locuiau cu părinții Malvi, Zoli, Leibi, Ignat și Ella, aceștia au locuit în fosta casă a lui Rakos Gherzan pe str. Principală. Beila a mai avut doi frați necăsătoriți cu numele de Leibi și Sandor care se ocupau cu comerțul mixt.

42. Kleppner Iosif, numit și Iosiful cel mic (Chiș Ioșca). A locuit în actuala casă a lui Banghi și s-a ocupat cu comerțul. A avut mai mulți copii printre care Herșkou și Lazăr erau elevi la școală.

³⁷ Informator Robotin Gheorghe

Așa după cum se poate constata din "situația" întocmită de Primăria Vama cu privire la averea evreilor, întocmită la 24 mai 1944 în care sunt înregistrate și luate în evidență la acea dată, care conține multe lacune. Nu se știe însă care a fost motivul că au fost omise 14 familii cu gospodăriile lor, din "situații". Cercetând mai multe documente am găsit capi de familie și am stabilit precis domiciliul acestora, apoi prin audierile unor informatori răspândiți pe mai multe străzi din comună, am reușit să reconstituim unele gospodării și numărul de familii ale comunității evreiești din Vama (sat). Am descoperit că la deportare au fost 42 de familii care au fost răspândite în cadrul comunei pe diferite străzi, astfel:

Pe str. Șosea au locuit 14 familii de evrei; pe str. Principală au locuit 18 familii; pe str. Foglaru-Mare o familie; pe str. Mică 3 familii; pe str. Fugăieni o familie; pe str. Băilor 3 familii; pe str. Valea Măriei 2 familii.

În total sunt 42 gospodării răspândite pe 7 străzi, dintre care cele mai aglomerate și cu familii de evrei mai numeroase au fost pe str. Șosea și pe str. Principală. Pe str. Șosea cinci gospodării au rămas nemodificate până în zilele noastre. Pe str. Principală au mai rămas 7 gospodării evreiești cu mici modificări. Pe str. Mică din cele 3 gospodării vechi evreiești a rămas una singură. Pe str. Băilor au rămas 2 case au anexele nemodificate, iar pe str. Valea Măriei a rămas o casă în vechea ei formă, în total 16 case evreiești au rămas nemodificate din forma lor inițială.

Pe baza acestor date putem constata că locuințele cu anexele lor gospodărești, ce aparțineau odinioară familiilor de etnie evreiască, au fost construite din materiale solide, având posibilitatea de a se păstra bine până în zilele noastre.

Primii evrei vămeni care s-au reîntors din lagărele de muncă au fost bărbații pe care îi vom aminti mai jos după un act original:

COPIE

Primăria comunei Vama
nr. 124/1944

Jud. Satu Mare

Certifică

Primăria com. Vama din jud. Satu Mare, certifică în mod oficios că locuitorii de mai jos sunt locuitori evrei din comuna Vama și că numiții au executat diferite lucrări în companiile de muncă, sau detașamente de lucru Ungare, că numiții în intervale de timp specificate mai jos au executat, respectiv au fost concentrați:

1. Klepner Iosif	de la	1943 mai 14 până la data de	1944 oct. 24
2. Lövi Ignațiu	"	1942 dec. 15	" 1944 nov. 8
3. Neufeld Iosif	"	1942 nov 15	" 1944 dec. 8
4. Leibi Marton	"	1943 ian. 15	" 1944 oct. 30
5. Kappel Zoltan	"	1942 oct. 1	" 1944 oct. 18
6. Berkau Izidor	"	1943 oct. 1	" 1944 oct. 18
7. Kappel Ignațiu	"	1944 ian. 4	" 1944 dec. 20
8. Kleppner Henrik	"	1943 apr. 30	" 1944 dec. 9
9. Neufel Beila	"	1944 apr. 30	"

Drept pentru care am eliberat prezentul certificat pentru ca numiții să-și poată ridica ajutorul bănesc ce le compete fiecăruia de la Uniunea Evreilor.

Dat în comuna Vama la 2 ianuarie 1945.

Primar

Notar

Petru Man

Dumitru Pop

Și deci, să lăsăm în monografia noastră să vorbească documentele în continuare. Pe baza unor documente putem stabili că s-au mai reîntors acasă din lagărele (detașamentele) de muncă și alte persoane după cum urmează:

CERTIFICAT DE IDENTITATE

Act Nr. 1158/12.VII.1945 dat de Primăria Vama

Vama domiciliul definitiv 127.

1. Iacob Brandstein n. în Buștina, în anul 1907 din părinții Samuel Brandstein și Hermina Léibi, căsătorit, comerciant de lemne, locuitor în com. Vama la nr. 127.
2. Domiciliul definitiv la Vama la nr. 127.
Hermen Brandstein născut în anul 1904 în Buștina din părinții Samuel Brandstein și Hermina Léibi din Vama. Necăsătorit, comerciant de lemne.
3. Domiciliul definitiv la Vama la nr. 127.
Zelman Léibi Brandstein n. la Buștina în anul 1902, căsătorit, din părinții Samuel Brandstein și Hermina Léibi.

Toți trei după revenirea în comună și-au reluat activitatea în cadrul muncilor forestiere.

Primăria com. Vama
Nr. 110/1946

Jud. Satu Mare

CERTIFICAT

Primăria comunei Vama din jud. Satu Mare, certifică în mod oficios că d-nul Izrael Herman, locuitor în comuna Vama, de profesiune comerciant, are locul apt pentru comerț în comuna Vama nr. 201.

Se certifică mai departe că în acel loc și până la data de azi tot comerț s-a exercitat.

Dat în Vama la 11 ianuarie 1946.

Primar
Contra Ioan

Notar
D. Pop

X
X X

CERERE

D-nul Notar

Valea lui Mihai 29.IV.1946

Subsemnatul Hoffman Beila născut în comuna Vama la 29 iunie 1916, fiul lui Léibi și al lui Bercou Paula (Pepi) vă rog să binevoiți a-mi elibera un certificat de naștere de care am nevoie la scoaterea unui brevet de comerț.

Cu onoare vă rog să mi-l trimiteți cu poșta recomandat și două certificate de naștere.

Cu stimă Hoffman Beila

Valea lui Mihai

Notă: certificatele s-au trimis cu nr. 713/7 mai 1946. Semnează D. Pop.

X
X X

Notariatul cercual Vama

Primăria com. Vama

Taxa de timbru s-a încasat în numerar cu chit. nr... 1945 lei 160.

X
X X

Certificat de moralitate

Primăria comunai Vama din jud. Satu Mare certifică în mod oficios că d-na Berkovitz Rozalia din comuna Vama ... are purtarea morală bună și că până la data de azi nu a fost pedepsită penal ... Numita se bucură de bună reputație în comună din punct de vedere politic și moral.

Dat la 8 iulie 1945

Primar

Notar

Contra Ioan

Dumitru Pop

Kappel Malvina este trecută pe tabelul săracilor de a primi făină de porumb.
Luna martie 1947.

X
X X

Primăria comunei Vama
Nr. 108/1946

jud. Satu Mare

CERTIFICAT

Primăria comunei Vama jud. Satu Mare certifică în mod oficios că dra. Lazăr Maria locuitoare în comuna Vama la nr. 8, născută la data de 20.VIII. 1924 în com. Vama din părinții Leopold și Kleppner Parasca de profesiune casnică. În comună nu are nici un fel de avere, în afară de 1/3 parte dintr-o casă de locuit ... și că numita a fost deportată de către autoritățile ungare în Germania de unde s-a înapoiat cu mâna stângă lipsă.

Drept pentru care s-a eliberat prezentul certificat spre cele legale.

Dat în comuna Vama la 4 februarie 1946.

Primar
Contra Ioan

Notar
Pop Dumitru

X
X X

Primăria comunei Vama
nr. 1242/1945

jud. Satu Mare

Taxa de timbru s-a încasat în numerar cu chitanța nr. 141/1945.

CERTIFICAT DE NAȚIONALITATE

Se certifică de noi primăria com. Vama din Jud. Satu Mare în mod oficios că dra. Klepner Ella locuitoare în comuna Vama (de profesiune casnică), născută la data de 21 august 1923 din părinții Herman și Rekhi Rozalia, are naționalitatea română fiind înscrisă în registrul de naționalitate română a com. Vama nr. 238 întocmit în conformitate cu dispozițiunile articolului 53 și următoarele din regulamentul Legii pentru dobândirea și pierderea naționalității române.

Dat în comuna Vama la 10 iulie 1945.

*Primar
Contra Ioan*

*Notar
Pop Dumitru*

X
X X

*Primăria comunei Vama
nr.1073/1945*

CERTIFICAT COMUNAL

Primăria comunei Vama din Jud. Satu Mare certifică în mod oficios că d-nul Klepner Zoltan, locuitor din comuna Vama până la data de 30 august 1940 a posedat autorizație pentru desfacerea fabricatelor C.A.M.

Autorizația în timpul cât numitul a fost deportat în Germania s-a pierdut.

Dat în comuna Vama la 9 iulie 1945.

*Primar
Contra Ioan*

*Notar
Pop Dumitru*

X
X X

Notariatul Vama

Tabel

asupra comercianților pe grupe din notariatul Vama

Luăm din tabel numai pozițiile comercianților de etnie izraelită: 3. Klepner Herman, autoritățile pentru comerț mixt pe anul 1945, nr. 10/1945

12. Kappel Zoltan nr. 134, aut. nr. 4/1945 pentru comerț, membrii de familie pentru aprovizionare 4.

17. Berko Izidor, comerț mixt autorizație nr. 7/1945. Membrii de familie pentru aprovizionare 2.

Dat în comuna Vama la 15 iulie 1945.

Primăria Vama

Notar D. Pop

Primăria Vama

Jud. Satu Mare

*Lista membrilor comisiei interimare propuși pentru numire
Din totalul membrilor propuși în nr. de 18, doi sunt din comunitatea evreiască :*

1. Klepner Alexandru, comerciant de 29 ani
2. Klepner Iosif, agricultor. Ambii au reprezentat comunitatea evreiască din Vama.

Din actele înregistrate mai sus rezultă că în comuna Vama, în afară de evreii menționați în "certificatul" întocmit de către primărie la data de 2.I.1945 cu număr de înregistrare 24/1944, s-au mai reîntors din deportare un număr de 7 bărbați și 4 persoane de sex feminin.

După reîntoarcerea acestora acasă, care înainte de deportare făceau parte din diferite familii cu stare materială bună și cu un rost în viața satului, și-au reluat activitatea cu multe rețineri.

La reîntoarcere, gospodăriile lor cu toate bunurile agonisite în decursul a mai multor generații, au fost prădate în întregime. Așa cum spune o zicală românească "au găsit numai cei patru pereți ai casei" și altceva nimica. Tragedia familiilor lor, i-a făcut pe supraviețuitori să cadă într-o stare de frică, neîncredere și o mare, mare, melancolie psihică. Aceștia stăteau retrași, fără poftă de viață, gândindu-se fiecare la tragedia ce s-a abătut asupra familiilor lor, plângându-i ani și ani pe cei dragi. Cu greu și-au revenit din starea în care se găseau.

Unii, au început să-și adune lucrurile lor găsite pe la diferiți cetățeni care și le-au însușit pe nedrept.

La Vama cele mai multe lucruri, și cele mai valoroase obiecte au fost însușite de către salariații comunei din acele timpuri, care majoritatea au fost aduși pe meleagurile noastre și apoi s-au retras odată cu armatele maghiare, ducând cu ei tot ce-au agonisit și însușit în cei patru ani de dominație.

Unele obiecte s-au găsit la omul de serviciu de la Primărie cu numele Pall Andrei și fratele acestuia Pall Iuliu, care în parte au fost recuperate de la aceștia³⁸.

Tot autoritățile maghiare, au adus din rândul secuimii două familii: Toamaș secuial, care avea șase copii, pe care i-au plasat în casa evreiască de la șosea, acesta înainte de a-i deporta pe evrei era folosită ca brutărie. Această familie după întoarcerea evreilor acasă au locuit tot acolo.

Un alt secu a fost Sabou Gheorghe, care a locuit tot în casa evreiască pe strada Valea Măriei, până la înstrăinarea acesteia de către unul din moștenitori. Casa a fost vândută apoi lui Pinte D³⁹.

Deoarece au fost multe probleme de rezolvat în cadrul comunității evreiești, având în vedere că totalul de aproximativ 330 suflete s-au reîntors acasă numai 29 de persoane, ceea ce reprezintă doar 8,78% din totalul evreilor deportați. Astfel că au cerut sprijinul autorităților ca să-i ajute în problemele juridice de dobândire a dreptului de moștenitor cu privire la imobile ale căror proprietari nu s-au reîntors din deportare. În acest scop a apărut ordinul redat mai jos:

Prefectura Jud. Satu Mare

Pretura Plășii Oaș nr. 421/10 aprilie 1946.

Tuturor Primăriilor din Plasa I - 7. La sediu.

Conform ordinului Oficiului Jud. Al bunurilor inamice Satu Mare nr. 800/1946 și în conformitate cu ordinele telegrafice primite de la Comisariatul General al Guvernului pentru legătura cu Comisia aliată de control nr. 4743 din 12 martie 1946, 5161 din 22 martie 1946 și 5985 din 1 aprilie 1946 ...

³⁸ Sesiare scrisă adresată Primăriei de către Klapner Alexandru.

³⁹ Informator Pop Gustina ibidem.

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele ...

Bunurile cetățenilor evrei deportați nu sunt considerate bunuri inamice și inventarierea acestor bunuri de către C.A.S.B.I (Comisia Aliată de Supraveghere a Bunurilor Inamice) , are un caracter de conservare...

Bunurile mobile și imobile ale evreilor reînțorși, vor fi date în administrarea, respectiv în custodia acestora ...

În cazul când deportații au murit în lagăre și au în țară ascendenți sau descendenți, sau frați și surori, aceste rude vor fi numite ca administratori sau custozii la bunurile deportaților morți în lagăre.

S-a revenit la Comisia Aliată de Control ca aceste bunuri să fie deblocate ...

Inventarierea bunurilor evreiești vor avea numai un caracter de protecție și conservare, după cum am arătat mai sus ...

Pretor

Dr. Oșan Gheorghe

Secretar

Simion Erdöss

Ocolul Agricol Negrești

No. 310 din 14 iulie 1945

Către Primăria comunei Vama

Urmarea Ord. nr. 855 al Camerei de Agricultură. Veți pune în vedere ca pentru administrarea bunurilor absenteiștilor evrei - în cazul când nu au nici un membru de familie prezent - se va face de stat, sau de comunitatea evreiască locală, pe baza unui martor de la Oficiul Județean al C.A. S. B. I. ce funcționează la Prefectura Județului ...

Șeful Ocolului Agricol

Ing. agronom Bandiu N.

Secretar

I. C. Chioreanu

România

Jud. Satu Mare

Pretura Plășii Oaș

No. 132/1946

Obiect: Activitatea Comitetului

Democrat Evreiesc din 11 februarie

1946.

Tuturor Primăriilor din Plasă

La ședință.

Vă comunicăm în copie Ord. Prefecturii nr. 903/1946 pentru luare la cunoștință.

Pretor

Dr. Oșan Gheorghe

Secretar

Simion Erdöss

Copie:

Prefectura Jud. Satu Mare, Serviciul Administrativ nr. 903 din 6.II. 1946. Obiectiv: Activitatea Comitetului Evreiesc. D-lor Pretori, la sediu. Gruparea Democratică a Evreilor din S-M prin adresa nr. 293/1946, din 23 ianuarie 1946 ne aduce la cunoștință că Guvernul a recunoscut C.D.E. ca singurul care este menit să reprezinte evreimea față de autoritățile competente. Vă rugăm să luați măsuri ca în toate chestiunile interesând evreimea să se adreseze numai prin intermediul Comitetului Democrat Evreiesc.

Prefectura Județului Satu Mare ss dr. Palcău L.S.

Şeful Serviciului ss. dr. Nicolae Chişu.

X
X X

DELEGAȚIE

Subsemnatul Klepner Iosif locuitor în comuna Vama preşedintele organizației politice a Uniunii Democratice Evreiești din com. Vama prin prezenta declarație, declar că din partea acestei organizații politice propun să intre ca membru în Comisia Interimară a comunei Vama pe următorii membri activi ai partidului:

1. *Klepner Iosif*
2. *Klepner Alexandru*
3. *Schwartz Alexandru*

*Drept pentru care am dat prezenta declarație spre cele legale.
Vama la 4 aprilie 1947.*

În fața noastră Notar ...

Așa după cum se observă, din prezentele documente, evreii reîntorși din detașamentele de muncă, din deportare au început să-și reîntre în drepturi, în viața socială și politică a comunei Vama.

REFACEREA FAMILIILOR EVREIEȘTI DUPĂ CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL, PE BAZA DATELOR SCOASE DIN MATRICOLELE DE STARE CIVILĂ DE LA PRIMĂRIA VAMA

Nr.	Numele și prenumele părinților	Numele copiilor	Data nașterii			Total membrii de familie
			Anul	Luna	Ziua	
1.	2	3	4	5	6	7
1.	Bercau Izidor	Edit	1946	VIII	9	4 persoane
	Bercau Cecilia	Atanasie	1947	XI	9	
2.	Stein Herman	Avram	1946	VIII	18	3
	Frida n. Bercau					
3.	Lövi Ignat	Marcu	1946	X	10	3
	Edit n. Neufeld					
4.	Schwartz Ignatiu	Tiberiu	1946	XI	4	4
	Ileana n. Griin	Margareta	1956	II	23	
5.	Stainfeld Iosif	Alexandru	1947	II	25	4
	Emilia n. Mauzeș	Rozalia	1950	X	20	
6.	Klepner Francisc	Helena	1947	III	1	4
	Rozalia n. Stein	Ioan	1949	III	8	
7.	Rotenstein Reghina	Maurițiu	1947	III	19	3

		Iosif	1948	II	18	
8.	Meufeld Lövi	Estira	1947	VII	22	3
	Rozalia					
9.	Klein Bernat	Herman	1949	VI	17	5
	Maria n. Schwartz	Paul	1958	IV	17	
10.	Schwartz Elena	Ernestin	1952	V	2	2
11.	Leibi Herman	Nathan	1952	VIII	1	6
	Rozalia n. Rotens	Iolanda	1950	XI	15	
		Adolf	1953	XII	12	
		Oșar	1955	V	10	
12.	Lövi Francisc	Maria	1951	IV	1	4
	și Ileana	Moise	1953	II	12	
13.	Lövi Marciz	Iancu		S-au născut la Satu		4
	Rozalia	Estera		Mare		
14.	Neufeld Iosif	Iosif		"		4
	și Emilia	Idiș				
15.	Klepner Alexandru			Nu au avut copii		2
	și Margareta					
16.	Neufeld Beila					2
	nu a emigrat în Israel					
TOTAL membrii / 16 familii						56 persoane

Toate familiile de mai sus au emigrat în Israel între anii 1956-1967.

Dintre cele 16 familii a rămas doar Neufeld Beila care a murit la Căminul de bătrâni din Satu Mare în anul 1986.

În matricolele de stare civilă existente la Primăria din Vama, dintre anii 1895-1958 s-au găsit înregistrate 409 persoane (născuți). Dintre aceștia 218 erau de sex bărbătesc, 191 de sex feminin.

La deportarea evreilor în anul 1944 după investigațiile făcute pe baza documentelor menționate mai sus am putut constata că din comuna Vama au fost deportate 330 persoane, repartizate pe grupe de vârstă după cum urmează :

Între 0 și 7 ani 43, din care, de sex bărbătesc 20, sex femeiesc 23.

Elevi de vârstă școl. 7 - 14 ani - 52 " 24, " 28

Tineret adolescent 15-18 ani - 27 " 14 " 13

Născ. între 19-29 ani - 77 " 43 " 34

Născ. între 30-60 ani - 92 " 50 " 42

Născ. peste 60 ani - 39 " 16 " 23

Total populație evreiască 330, din care s-au reîntors acasă 30 de persoane care au fost încadrați în detașamente de muncă în Germania.

Dintre bărbații reîntorși acasă în anul 1947, după ce se restabiliseră unele legi cu privire la cetățenii de etnie evreiască, și pentru a putea intra în posesia bunurilor care constituiau obiect de moștenire, au cerut prin instanță judecătorească constatarea morții prezumtive a celor dragi, decedați în lagărul Auschwitz prin exterminare.

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare.

Dosar No. 604/1947.

Carte de judecată civilă nr. 68/1947, Ședința Publică din 19 iunie 1947, instanța compusă din: Grigore Adamescu - judecător; Nicolae A. Radu - grefier.

Cererea înaintată de Lóvi Maurițiu domiciliat în com. Vama prin petiția înregistrată sub nr. 1173 din 4 aprilie 1947 cere cercetarea morții prezumtive a dispăruților: Vais Estira, Lóvi Alexandru și Iacobovics Etelca...

Pentru aceste motive în numele legii

HOTĂREȘTE

Admite cererea și constată moartea prezumată a dispăruților Vais Estira, născută în com. Medieșu Aurit jud. Satu Mare la 12 ian. 1872, din părinții David și Stern Hinda.

Lóvi Alexandru, născut în com. Vama la 4 iunie 1902 din părinții Herman și Vais Estira.

Iacobovics Etel, născută în Debrefen, Ungaria la 19 noiembrie 1910 din părinții Mendel și Herscivics Serena, cu ultimul domiciliu în Vama. Data morții prezumate stabilindu-se pe data de 1 iunie 1944 ...

Dată și pronunțată în ședința publică din 19 iunie 1947.

Judecător

Grefier

ss indecifrabil

ss indecifrabil

În aceiași sedință de judecată s-au mai judecat cauzele de mai jos pe care le prescurtăm în conținut. Procedeu a fost același, asemănător celui anterior.

Judecătoria Rurală Negrești

Dosar No. 640/1947

Schwartz Simion, locuitor în com. Vama cere constatarea morții prezumtive a dispăruților: Fărcaș Etel, n. la 24 sept. 1890, din părinții Elias și Kotz Ida; Mûler Armin, n. la 9 ianuarie 1931 din părinții Samuel și Farcaș Etelca cu ultimul domiciliu în com. Vama, jud. Satu Mare.

Moartea s-a stabilit pe 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Negrești, jud. Satu Mare

Dosar No. 639/1947

Schwartz Simion, domiciliat în Vama cere constatarea prezumtivă a morții dispăruților Schwartz Adalbert născut în Vama la 14 martie 1888, din părinții Ignațiu și Roth Zali; Schwartz Samuilă născut la 20 ianuarie 1937 din părinții Adalbert și Kohan Elena; Schwartz Marițiu, născut în Vama la 27 ian. 1930 din părinții Adalbert și Kohan Helena.

Toți au fost născuți în com. Vama și au avut domiciliul ultim aici.

Data morții prezumtive a fost datată pe ziua de 1 iunie 1944 ...

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare

Schwartz Simion domiciliat în comuna Vama județul Satu Mare cere constatarea morții prezumtive a dispăruților: Klepner Rozalia născută în comuna Vama județul Satu Mare la data de 25 august 1904, din părinții Izidor și Ziberstein Maria; Schwartz Francisc născut în com. Vama la 1 oct. 1933; Schwartz Eva născută în com. Vama la 11 nov. 1935; Schwartz Zoltan născut în com. Vama la 25 XII 1936.

Toți din părinții Simion și Klepner Rozalia, cu ultimul domiciliu în Vama jud. Satu Mare, de religie mozaică. Data morții prezumate 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare

Dosar No. 603/1947

Cerere înaintată de petenta Berkou Fida, dom. în com. Vama ... cere constatarea morții prezumate a dispăruților: Berkou Lenke n. în com. Vama jud. Satu Mare la 19 noiembrie 1909 din părinții Ignățiu și Grous Ida cu ultimul domiciliu în Vama ... Data morții prezumate stabilindu-se pe ziua de 1 iunie 1944. Ludecic Pasternac născut în Vama la 23 mai 1932 din părinții Samuilă și Berkou Lenke, cu ultimul domiciliu în Vama, data morții 1 iunie 1944 ... la Auschwitz.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare

Dosar No. 611/1947

Cererea înaintată de petentul Klepner Iosif, domiciliat în Vama jud. Satu Mare cere prin petiție constatarea morții prezumate a dispăruților: Klepner Izidor născut în Negrești la 22 aprilie 1884 din părinții Mihai și Braun Estira; Klepner Eva născută în comuna Vama la 19 august 1909; Klepner Ileana născută în Vama la 16 mai 1911. Ambele sunt din părinții Izidor și Zilbestein Maria. Klepner Vilhem născ. în comuna Vama; Freidman Berta, n. în com. Călinești jud. Satu Mare la 5 iunie 1908, din părinții Samuilă și Herskovics Mali, toți cu ultimul domiciliu în Vama. Moartea prezumată stabilindu-se pe 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare

Dosar No. 602/1947

Berkou Izidor domiciliat în Vama cere prin petiție constatarea morții prezumate a dispăruților: Herskou Pepi cu ultimul domiciliu în Vama născut la 15 sept. 1891, din părinții Bernat și Klein Sura.

Moartea prezumată stabilindu-se pe 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare

Dosar No. 600/1944

Azi fiind la ordine judecarea cererii petentului Schwartz Ignat domiciliat în comuna Vama, cere constatarea morții prezumate a dispăruților; Schwartz Mihai născut la 11 oct. 1908; Schwartz Hani, născ. la 22 ianuarie 1912; Schwartz Maria n. la 19 august 1913; Schwartz Herman născut la 1 aprilie 1925; Schwartz Zoltan născut la 13 mai 1927.

Toți au fost născuți în comuna Vama din părinții Schwartz Samuilă și Klepner Ida Lenke cu ultimul domiciliu în Vama.

Moartea prezumată s-a stabilit la 1 iunie 1944.

X

X

X

Din totalul evreilor reînțorși din deportare numai șase persoane i-au declarat pe cei dispăruți prin moarte prezumată la Auschwitz, ai căror membrii de familie sunt 25 persoane, declarați morți, iar restul de 275 persoane au rămas nedeclarate instanței judecătorești. Potrivit acestei evidențe apar și în matricolele decedaților din acea perioadă, descoperire făcută prin cercetare.

Averile și bunurile familiilor ale căror membri nu s-au reîntors, au fost înstrăinate unor locuitori din Vama de către rudeniile acestora sau de către membrii Comitetului Evreiesc reînființat după război, iar sumele de bani dobândite în acest fel nu se știe ce destinație au avut.

În concluzie, și faptele și nenorocirile care s-au abătut asupra populației de etnie evreiască, fac parte din ororile crunte ale războiului, îndreptate mai ales împotriva unei națiuni nevinovate luate de-a valma: bunici, copii, nepoți, lipsiți de cea mai elementară apărare din partea unor autorități sau opinii publice. De aceea, conștiinți de ororile petrecute, trebuie să urâm războaiele și orice acte de violență și xenofobie care apar între etnii și popoare, să le dezaprobam și să milităm pentru înțelegere, iubire și pace între semeni și națiuni.